

heuristic potential of the folklore language for studying of Podillia dialects at all language levels. Three ways of interpretation of folklore as a source of linguistic dialect studying in modern Slavonic philology have been outlined. Analysis of 21 folklore texts of different types fixed in a village Chechelivka of Haisyn region in Vinnytsia region has shown that folklore texts demonstrate many dialect features of contemporary Podillia dialects at all language levels. The largest number of Podillia dialect features has been fixed at morphological and lexicological levels – 24 and 23 correspondingly, the smallest number – 3 syntactical features of Podillia dialect. It has been shown, that folklore songs demonstrate more dialect features of contemporary Podillia dialects.

Key words: dialect language, dialect, Podillia dialects, language of folklore, folklore songs, folklore prose.

УДК 811.161.2'373'374

Наталя Дзюбишина-Мельник

СТАТУС У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ СЛІВ З РЕМАРКОЮ «ДІАЛЕКТНЕ»

*Присвячено світлій пам'яті
моєї університетської вчительки
Тетяни Молодід*

Автор досліджує процеси проникнення слів з тереново обмежувальними ремарками у тлумачних словниках до орфографічних, кодифікаційне призначення яких надає цим словам літературно-нормативного статусу. Простежено динаміку у маркуванні актуалізованої лексики. Виявлено новоактуалізовану лексику – слова, що давніше не були залучені до нормативних словників. Проаналізовано зміни у змісті термінів-ремарок.

Ключові слова: тереново обмежувальні ремарки, кодифікація лексики, статус слова в літературній мові, актуалізована та новоактуалізована лексика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. За сучасних умов шаленого допливу в мову чужих слів та їхніх елементів, переважно англіцизмів, але й з традиційного джерела – російського, не може не привернути уваги проблема бодай деякого зрівноваження цього процесу допливом слів із глибин рідної мови. Внаслідок відомих суспільно-політичних подій

кін. 80-х рр. ХХ ст. ожиле джерело рідномовної стихії спричинилося до вибуху варіативності на лексичному, менше на граматичному рівнях і одночасно порушило совітський кринолін правопису. І для лінгвіста, і для пересічного мовця стає важливим випрацювання чіткої позиції щодо обох процесів. Це позиція, яка б відповідала інтересам урбанізованого, але не денаціоналізованого суспільства.

З кін. 90-х рр. ХХ ст. вибух варіативності в мовленні знаходить не лише теоретичне осмислення в спеціальних дослідженнях, але й практичне втілення у словниках. Новопосталі варіанти одержують термінологічне визначення як «актуалізована лексика» [12]. Здебільшого мають на увазі слова, вже фіксовані у словниках совітської доби. А проте є й такі, що туди не потрапили і лише тепер стали об'єктом лексикографічного опрацювання. Їх можна означити терміном «новоактуалізована лексика». В обох випадках ідеться про відмінні від російської мови слова або окремі значення слів, всіяко тавровані з 30-х рр. ХХ ст. Така контрастивна лексика, об'єктивуючи і багатство мови, і її своєрідність, істотно полегшує для одних опанування мови, для інших – удосконалення знань через словники, які і надалі лишаються чи не найавторитетнішим довідковим джерелом, а завдяки своїм електронним версіям – і широкодоступним.

Зважаючи на практичну значущість сучасних словників, ми і обрали їх **об'єктом** свого дослідження, а власне це – тлумачні, орфографічні словники та «Словник синонімів української мови: у 2-х томах» [9]. Для користувачів вони насамперед важливі як критерій оцінки літературності, а отже, бажаності того чи іншого слова. Зіставлення ж реєстру словників трьох типів є ключем до пізнання перебігу процесів олітературнення лексики, способом виявлення й усунення розбіжностей між статусом тих самих слів у різних словниках, що, безсумнівно, надасть цим словникам ще більшої ваги у наступних виданнях. А суперечності у статусі спостерігаємо ще з 70-х рр. ХХ ст., коли списки реєстрових слів були особливо контрольованими, і не лише пильними науковцями. Так, в «Орфографічному словнику» 1975 року [7] знаходимо ряд кодифікованих слів, що і досі у тлумачних словниках та названому синонімічному зберігають тереново обмежувальні (в експліцитній чи імпліцитній формі) ремарки. Згадаймо бодай деякі з цих слів: *ватра* (вогнище), *зизоокій* (косоокій), *плай* (гірська стежка), *шанька* (торбинка), *шабатура* (скринька, коробка), *крисаня* (капелюх). Пор.: [3], [6], [9].

Мова, підживлена минулими здобутками, без належної адаптації їх та продуманого переведення в життя, фактично стає безпорадною перед новими вимогами часу, оскільки ці здобутки можуть легко забарвити її провінційністю та архаїчністю. Саме така думка спонукала нас зупинити свою увагу на одному з основних джерел збереження та збагачення кожної мови – тереново обмеженої лексики. Вона становить **предмет** нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Політика в царині лінгвістичних досліджень за совітської України була скерована на те, щоб, фіксуючи цю лексику бодай частково у діалектних словниках та теоретичних дослідженнях, робити факти наукової думки непотрібними для сучасників, що приховано лило воду на млин упослідження української мови, адже діалекти – основний природний страт тіла будь-якої національної мови.¹ У лексикографічній традиції загальноживаних словників усунуванню тереново обмеженої лексики слугували два основні важелі: недопущення до реєстру і таврування ремарками. Таких ремарок було кілька: *діал.* (діалектне), *гал.* (галицьке), *зах.* (західне) (експліцитні форми тереново обмежувальних ремарок). *Діалектне* – це термін для означення належності слова до певного наріччя. Хоча розрізняють територіальні та соціальні діалекти, у словниках під *діал.* зазвичай розуміють лише територіальні. Іноді трапляється ремарка *гуц.* (гуцульське) – це термін, що мав би зрівноважуватися з назвами говірок такого ж масштабу (скажімо, *бойківське*, *полтавське* тощо). Проте їх немає, тому можемо констатувати алогічність виділення названої ремарки деякими лексикографами. Нарешті *галицьке* і *західне* – цими термінами тотожного змісту зазвичай означають явища західного варіанта літературної мови. Останній термін найбільш уживаний у сучасних лексикографічних працях, хоча внесення його до словників абсолютно невиправдане, оскільки, як відомо, два варіанти літературної мови злилися ще на кін. 40-х рр. ХХ ст.² Отож, лексика

¹ Складовою мовної політики стала відверта дискредитація діалектів, починаючи з найнижчої ланки – школи, де вчителі були уповноважені принижувати гідність учнів, що в межах школи спілкувалися мовою своїх батьків – місцевою говіркою (авторові статті особисто відомі непоодинокі факти цього від мовців з різних теренів України). Культивування зверхнього ставлення до діалектів зрештою спричинилося до сталого відчуження молодшого покоління від народної мови, а разом до перервності культурно-історичного зв'язку поколінь.

² Поступ до подолання лексикографічної інертності спостерігаємо хіба у одностомному «Словнику української мови» 2012 року [10], звідки ремарку *зах.* усунуено.

(а частково й граматичні явища) близької семантики перетворилися на регіональні варіанти, що відкрило дорогу до творення синонімічних рядів. На сучасному синхронному зрізі термін *західне* (ремарка *зах.*) фактично відображає діахронний підхід до мовних явищ, ним означених. Це було би виправдано, якби поряд із *західне* функціонував термін *східне*. Проте такого не помічаємо. Щодо вживання терміна *західне* простежуємо певні тенденції. Якщо йдеться про розмовно-побутову лексику, то в СУМі, який під тиском мовної політики совітських часів мав усіляко піддавати дискредитації західний варіант літературної мови (аби не стала помітною його роль у формуванні української літературної мови загалом), її зазвичай супроводжувала ремарка *діал.* Напр., слова *підхлібно* (улесливо), *бульба* (картопля), *конфітури* (варення) тощо. Щодо книжних слів (репрезентантів писемних стилів) підхід був диференційований. Ті з них, що походили з мовної практики західних теренів, вилучали з широкого вжитку за допомогою ремарки *зах.*, як-от: *відпоручник* (уповноважений, представник), *матура* (іспит на атестат зрілості), *габілітуватися* (складати іспит, що дає право викладати в університеті), *квестія* (проблема, питання) тощо. Такі слова вже не були актуальними для пересічного адресата, адже він мав на озброєнні інші, вироблені на підросійській Україні. Якщо ж слово було добре знане по всій Україні, його таврували ремарками *заст.* (застаріле). Напр.: *вакації* (канікули), *мапа* (карта), *мамут* (мамонт) або ремаркою *те саме, що* (сигнал того, що це – неосновний варіант), як-от: *карафа* (графин), *матрикул* (залікова книжка) (*заст.* і *те саме, що* – приклади імпліцитної форми маркування тереново обмеженої лексики). Інші слова зовсім усували з реєстру чи ігнорували окремі значення, зокрема *літун / летун* (льотчик), *летовище* (аеродром), *живчик* (пульс). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [3] – лексикографічній праці нового часу – виявляємо відмінну настанову укладачів: ремаркою *зах.* вони маркують значну кількість слів безвідносно до стилів вживання в західному варіанті літературної мови. Напр.: *летовище*, *банувати* (журитися, сумувати), *руханка* (фізичні вправи), *ли(е)лик* (кажан), *касарня* (казарма), *гарувати* (тяжко працювати), *ферії* (канікули) тощо. Тим самим лексикографи свідомо чи несвідомо підводять користувачів до думки, що українська мова мала великі здобутки у розбудові літературного варіанта, незалежно від російської мови і тим паче ще до совітів.

Провісником звільнення літературного лексикону української мови від пут канонізованого звалашення став «Словник синонімів української мови» в 2-х томах (1999-2000 рр. видання). Ми не знайдемо тут радикальних змін у ставленні до обмежувальних ремарок, зокрема щодо цікавих для нас *діал.* чи *зах.*, хіба поодинокі випадки. Так, слова *фотель* (крісло), *люби-мене* (незабудка) подано без ремарки *діал.*, що є у СУМі, на який передусім орієнтований «Словник синонімів української мови» [9]; при слові *градуляція* (вітання) ремарку *діал.* (як у СУМі) замінено на *зах.*, тобто визнано літературний статус слова в західному варіанті тощо.

Словник укладали задовго до часу видання, про що свідчать, зокрема, такі недогляди в ілюстративному матеріалі, як поодинокі випадки цитування творів Леніна. Отож, не дивно, що в ньому панує дозволена літературна і нелітературна лексика.

Безпрецедентність словника – в новому осмисленні складу синонімічних рядів, в самій можливості вибудування таких рядів, де поряд опинилася лексика з різних стратів мови: природного – теренових діалектів і штучного – у двох варіантах – східного та західного. Перед користувачем постало все багатство тіла мови як одності. Свідомо чи несвідомо укладачі дали підстави вважати повноцінним кожен член синонімічного ряду. Китайський мур між літературною мовою та її живильними джерелами було зруйновано. За сприятливих умов життя нації це мало би стати значним поштовхом до подальшого розвитку літературної мови, оскільки для кожного з'явилася можливість вибору з ряду варіантів, а тим самим – і передумови для апробації їх в літературному мовленні. Інакше кажучи, словник мав би вписати свою сторінку в черговий етап мовного планування. І навіть вузькодіалектні слова (провінціалізми) – хоча ми не підтримуємо в цьому укладачів – могли прислужитися справі, змушуючи користувача задуматися над вибором, а отже, розвивати його мовне чуття, нащеплювати мовний смак.

Проте перспектива зміни статусу багатьох тереново обмежених слів залишилася нереалізованою. Побіжно зауважимо: і цей словник, й інші, де для ілюстративного матеріалу дібрано цитати з класиків, дає підстави уточнити загальновизнану тезу про еталонність мови класиків. Уточнення полягає в тому, що еталонність має відносний характер. Еталонним стає те, що визнано і підтримано багатьма, що виявилось перспективним. Таким чином, діалектні елементи (або й русизми) не є підставою сумніватися щодо внеску того чи іншого письменника в розбудову літературної мови.

Кардинально нове ставлення до діалектного розмаїття української мови на лексичному рівні бачимо у 4 тт. «Новому словнику української мови» 1999 року [6], що передував першому виданню «Великого тлумачного словника сучасної української мови» 2001 року [3]. Найсконцентрованіше це виявляють слова на літеру г. Частина їх збігається зі словами, фіксованими СУМом на літеру г (зрозуміло чому). Проте переважна більшість – це новоактуалізована лексика. Загалом простежуємо орієнтацію на словник Б. Грінченка [4] – авторитетного для всієї України лексикографічного джерела, – хоча не без впливу менш знаного пересічним мовцем Словника Желехівського-Недільського [5]. У реєстрі слів на літеру г з ремаркою *діал.* трапляються лише поодинокі лексеми, як-от: *тавря* (ворона, *перен.* роззява), *твалтом* (у значенні разом, гуртом). Зрідка, однак, автори вдаються до невиправданої вузькодіалектної позначки *гуц.* (гуцульське). Напр., щодо слів *грунь* (хребет гори), *таджуга* (смерека). Також вживаний термін *гал.* (галицьке) – *гльоб* (глобус). Із тих слів, що в СУМі мають позначку *діал.*, наведемо слова *газдиня*, *газдівство*. Вони парадоксально сусідять із безремарковими спільнокореновими *газда*, *газдинечка*, *газдинити*, *газдинька*. Доречно згадати й про ті слова, що мали в СУМі ідеологічно сфабриковано ремарку *діал.*, а насправді – неправдиву. Напр., назва вузьких штанів *галанці* трапляється в мові й І. Котляревського, й М. Стельмаха, інакше кажучи – в мові представників різних говорів. Те саме й щодо слова *гзитися* (паплюжити, ганити), вживаного М. Коцюбинським та О. Ільченком. «Новий тлумачний словник української мови» в 4-х тт. [6] звільняє ці слова від обмежувальних лещат. Авторську мотивацію з усунення ремарки *діал.* у цьому словнику можна пов'язати із семантикою слів трьох типів, а власне:

1) слова, що називають абстрактні поняття й інших однослівних відповідників в українській мові не мають, напр., *гльогати* – ковтати, не жуучи; *ганджули* – ходити на заробітки; *голдувати* – володіти нерухомим майном; *гешештмахер* – ділок, що не цурається жодних засобів для досягнення власної мети; *гедзень* – літній період, коли гедзі особливо дошкуляють худобі та людям; *грундаль* – груба людина; *гдирання* – пиляння словами;

2) слова, що засвідчують значний синонімічний потенціал української мови, як-от: *гондзоля* – *прищ* – *гуля*; *гезунд* – *здоров'я*; *гемзати* – *лоскотати*; *гаджуляти* – *шкандибати*; *гедзатися* – *вередувати* – *затинатися*; *гедзунок* – *мистецтво* – *уміння*;

3) слова вузькоспеціального (професійного) скерування, також назви предметів побуту, на кшталт: *таблі* – вила з трьома зубцями, *гулий* – безрогий (про волів, корів, кіз), *гаджула* – молода смерічка, *ляг(а)* природна речовина для закислення молока; *тавзун* – великий горщик, *гуля* – верхній одяг із білого сукна тощо.

З погляду живомовної активності цих слів перспективними здаються ті з них, котрі відповідають запитам сучасного життя. Серед слів першої групи їх найбільше, серед третьої – найменше. У другій групі, на наше переконання, чимало саме стилістично перспективних лексем. Напр., *тедло* (наказ, розпорядження) – завдяки суфіксу тут є потенціал іронії; *ли(е)лик* (кажан) – завдяки мелодійності слово ховає потенціал поетизма (не дарма молодомузівці використовують його в поетичних контекстах); лексеми *теги* (ноги), *темби* (губи), *товда* (макітра – про голову), *трече* (добре, як належить) і под. цілком відповідають вимогам жаргонного мовлення: це короткі, експресивні слова.

Принагідно зазначимо: авторитетність рекомендацій словника щодо актуалізації та новоактуалізації деякої лексики істотно підриває надмірне запровадження літери *г*, зокрема в словах на цю літеру. Серед них опинилися і *табарити*, і *тазель*, і *тазета*, і навіть *глід*. Прикметно й те, що в маркуванні слів, які є об'єктом нашого дослідження, упорядники не завжди долають лексикографічні стереотипи совітських часів. Так, безсумнівно варте актуалізації слово *гарувати* (рос. *вкальвать*), супроводжують ремаркою *заст.* Іншим разом слова зовсім вилучають з реєстру, як-от *шабатурка* (палітурка). А «Орфографічний словник» 1975 року [7] має обидва слова в своєму реєстрі, отже, вони кодифіковані. Або слово *ясик* (маленька подушечка), досить поширене у Східній та Центральній Україні, словник і далі таврує ремаркою *діал.*

Важливим етапом у подоланні результатів штучного збіднення словника української мови стали орфографічні словники, адже вони покликані кодифікувати лексику, надаючи їй статусу літературно-нормативної. Аналіз реєстрів орфографічних словників (ми проаналізували три сучасні видання) свідчить, що їхній обсяг істотно зріс за рахунок переважно актуалізованої і частково новоактуалізованої лексики, у тому числі слів, традиційно супроводжуваних ремарками *діал.* або *зах.* Так, в «Українському орфографічному словнику» 2002 р. [9] знаходимо тавровані СУМом слова (тепер їх пишуть з літерою *г*): *табзувати* (гудити, паплюжити), *гердан* (жіноча прикраса), *гражда* (обгороджена садиба), вже

згадуване *таблі*. У 2009 р. цей словник вносить до реєстру слова *тратулювати* (вітати), *гудз(ь)* (застібка або прикраса на одязі, вузол, гуля), *гудзуватий*, натомість безпідставно відмовляється від слова *табзувати*, адже воно і колоритне, і достатньо поширене. Тенденція нейтралізації діалектної лексики настільки сильна, що дедалі ширше охоплює українську лінгвістичну свідомість, тому й харківський орфографічний словник 2010 року [2] залучає такі слова, як *таблі*, *тазда* (та всі спільнокореневі), *тратулювати*, *гудз(ь)*. До речі, менш зрозумілі на Сході України лексеми словник супроводжує короткими поясненнями, а власне: *тердан* (діал. стьожка, комір), *грунь* (діал. вершина гори), *твер* (діал. рушниця). Нонсенсом вважаємо тут ремарку *діал.*, адже йдеться про лексику, кодифіковану орфографічним словником.

Особливо сміливий крок у плані зміни статусу тереново обмеженої лексики, в тому числі на літеру *г*, робить «Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики» 2010 року [1]. Його реєстр актуалізованих слів мало чим відрізняється від реєстру цих слів у «Новому тлумачному словнику української мови» 1999 року [6], хоча упорядники й відмовилися від ряду особливо колоритних слів, на кшталт *тедзень*, *тедзло*, *тедло*, *теги*. Мотивація відмови зрозуміла (ми її не поділяємо): це традиційна і принципова настанова залучати до реєстру орфографічних словників переважно стилістично нейтральну лексику, проте зрідка трапляються й такі: *тешештмахер*, *гдира* (причеп), *таврати* (кричати на все горло), *трулисько* (місце, де росла картопля) тощо. Разом з тим, до реєстру потрапили слова дублетного змісту, що не виявляють ні стилістичного, ні стильового потенціалу, як-от: *телка* (гуля, пухлина), *траса* (сапа), *туш* (воло, зоб). Позитивом вважаємо те, що укладачі послідовно уникають дублетних новоактуалізованих слів. Так, «Новий тлумачний словник української мови» 1999 року [6] з двох малознаних назв дзиги – *ганджило* і *терга* – надає перевагу останній, аналогічно укладачі чинять й щодо назв жука-гноювика: *гуджулай* і *гадзуля* чи щодо збірної назви дрантя, лахміття: *гандзолля* і *гноття*.

Загалом у «Великому зведеному орфографічному словнику сучасної української лексики» 2010 року [1] легко впізнавана настанова якомога повніше представити відмінну від усталеної за совітських часів лексику, особливо спільного з російською мовою походження. Пор: *гзимс* – карниз, *терголя* – сучок тощо. Однак без супроводу зрозумілими для сучасного мовця словами-відповідниками

наміри щодо проскрибованої в минулому лексики залишаються фактично не реалізованими. Тим паче, коли джерело для з'ясування значення слів важкодоступне або й зовсім невідоме. До прикладу: де знайти значення слова *гогодз(а)*, для користувача словником залишається загадкою. У зв'язку з цим доцільно було би доповнювати орфографічні словники елементами тлумачних, саме щодо новоактуалізованої лексики. Поодинокі прецеденти тлумачень слів в орфографічних словниках відомі. Напр., в «Орфографічному словнику» 1975 р. [7] подано: *ір'єс, -у* (сорт цукерки) й *нрис, -а* (рослина). Як ми переконалися, харківський словник цю традицію підтримав і розвиває щодо малозрозумілих слів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, маючи за мету дослідження виявити статус слів з ремаркою *діал.* (діалектне) на сучасному синхронному зрізі, ми прослідкували ряд тенденцій як у словниках тлумачного типу, так і в орфографічних та синонімічному словниках.

Ці тенденції характеризуються:

1) змінами у застосуванні ремарок *діал.* і *зах.* на користь останньої, коли йдеться про західний варіант **літературної** мови;

2) істотним допливом актуалізованих та новоактуалізованих слів у нові тлумачні, синонімічні та орфографічні словники, що в минулому або експліцитно, або імпліцитно були марковані тереново обмежувальними ремарками, а також допливом слів, що за совітів не потрапили до загальнономовних словників;

3) набуттям багатьма такими словами статусу літературно-нормативних, і за рахунок цього чисельне зростання лексикону словника літературної української мови;

4) розширенням синонімічних рядів літературної мови за рахунок нейтралізації тереново обмежувальної лексики.

Звичайно, далеко не вся лексика з ремаркою *діал.* / *зах.* має потенціал стати літературно-нормативною. Так само марно сподіватися нормативного статусу для щойно актуалізованої (тобто нововведеної до словників) лексики. Попри лексикографічні зусилля укладачів, вона має перейти зону адаптації, пролонговану як у часі, так і просторі. У роботі ми свідомо зосередилися на процесах збагачення лексикону літературної мови лише через словники, залишаючи для подальшого дослідження неопрацьовану царину сучасної писемної та усної мовної практики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2010.
2. Великий орфографічний словник української мови. – Харків : «Фоліо», 2010.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Грінченко Б. Словарь української мови: у 4 тт. / Б. Грінченко – К. : Лексикон, 1996.
5. Желехівський Є. Словарь малорусько-німецький: у 2 тт. / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів : друкарня НТШ, 1886.
6. Новий тлумачний словник української мови: у 4 тт. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Вид-во «Аконіт», 1999.
7. Орфографічний словник української мови. – К. : Наукова думка, 1975. – 856 с.
8. Словник української мови: в 11 тт. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
9. Словник синонімів української мови: в 2 тт. – К. : Наукова думка. Т. 1 – 1999; Т. 2 – 2000.
10. Словник української мови. – К. : Просвіта, 2012. – 1316 с.
11. Український орфографічний словник. – К. : Довіра, 2009. – 1011 с.
12. Тулузакова О. Лексика української постмодерної прози на тлі загальнолітературної норми 30-80 рр. ХХ ст. : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. – Харків, 2010.

Дзюбишина-Мельник Наталья. Статус в современном литературном языке слов с ремаркой диалектное. Автор исследует процессы проникновения слов с пространственно ограничительными ремарками из толковых словарей в орфографические, кодификационное назначение которых придает этим словам литературно-нормативный статус. Прослежена динамика в маркировке актуализированной лексики. Выявлено новоактуализированную лексику - слова, которые ранее не были включены в нормативные словари. Проанализированы изменения в содержании терминов-ремарок.

На основе сопоставления реестра и ремарок ряда словарей констатировано переориентацию современных составителей на такие источники обогащения литературного языка, как территориальные диалекты и достижения западного варианта литературного языка. Охарактеризованы тенденции изменений в определении статуса слов с пространственно ограничительными ремарками в современном литературном языке. Что касается включения в синонимические ряды лексики с такими ремарками высказан ряд соображений с позиций принципов литературного языка.

Ключевые слова: пространственно ограничительные ремарки, кодификация лексики, статус слова в литературном языке, актуализированная и новоактуализированная лексика.

Dzhiubyshyna-Melnyk Natalia. The Status of Dialect Remarked Words in Modern Literary Language.

The author explores the processes of words with territorially restrictive remarks in definition dictionaries penetrating into spelling dictionaries, the codification purpose of which gives these words literary norm status. The dynamics in marking actualized lexis was traced. The article reveals newly actualized lexis – words that have not been previously included into normative dictionaries. The changes in the contents of remark terms were analyzed.

Based on comparison of the register and the remarks in a number of dictionaries the author notes that modern dictionary composers refocus on such enrichment sources of literary language as territorial dialects and achievements of western variant of literary language. The article characterizes tendencies of changes in defining the status of the words with territorially restrictive remarks in modern literary language. Certain observations as to including the lexis with such remarks into synonymic rows were made based on the principles of literary language.

Key words: territorially restrictive remarks, codification of lexis, the status of the word in literary language, actualized and newly actualized lexis.

УДК: 811. 161. 2' 373. 72' 37

Лілія Дідун

ІНТЕНСИВНІСТЬ ЯК ГРАДУЙОВАНА СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті йдеться про категорію інтенсивності як градуйовану семантичну категорію. Розглянуто основні показники вираження градаційного значення. Визначено ступені вияву градаційного значення фразеологізмів із семантикою інтенсивності сучасної української літературної мови.

Ключові слова: семантика інтенсивності, категорія градуальності, градаційна сема, фразеологічна одиниця.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фразеологічні одиниці особливим чином віддзеркалюють акумульований у свідомості української спільноти багатомістовий життєвий досвід народу, фіксуючи ті чи ті показові ситуації з різних сфер життя. Зацікавленість лінгвістів інтенсивністю як компонентом семантичної структури фразеологізму зумовлена прагненням вивчити особливий «механізм» передачі мовцями «наголошення» на «перебільшеній» характеристиці певної ознаки, виокремлення її значущості способом